

EXAMINATIONS COUNCIL OF ZAMBIA

Examination for General Certificate of Education Ordinary Level

Kiikaonde

3149/1

Peepala mutaanshi

Friday

4 AUGUST 2017

Biintu bikwaabo bikebewa:
Tumabuuku twa kuneembamo miikuumbu

Kimye: Ma awala abiji (2)

Miikaambizho ya kuloondela babeena kuneemba lweeseko:

Neemba jiizhina joobe, naambala yoobe, naambala ya pa mpuunzha po ubeena kuneembela lweeseko pa peepala woobe wa kuneembapo miikuumbu.

Uno peepala uji na bibese bisatu.

Kuumbula jiiipuzho jimo mu kibese **A** ne meepuzho akwaabo ana mu Kibese **B** apa bino ne kukuumbula meepuzho oonse mu kibese **C**.

Uneembe miikuumbu yoonse mu tumabuuku twa miikuumbu to waapeewa.

Mona kuuba amba tumabuuku toonse towaakuubwiilaamo wiitulamaankanya pamo buloongo.

Utaange miikaambizho ya neembewa kubushiya bwa uno peepala pamo na meepuzho.

Lubuulaañano lwa babeena kuneemba lweeseko:

Buvule bwa tukato bwaapaanyiwa mu tuzhiko [] kuunsa ya kipeepala pa jiiipuzho ne jiiipuzho.

Malaamya kechi aaswiishiwa mo mubeena kuneembela mpeso ine.

A KIBESE KITAANSI: NSOOMBELLO [TUKATO 20]

Mu kino kibese muji meepuzho ana (4) aapaanyiwa. Salaapo jipuzho jimo ne kuneemba nsoombello yoobe pakachi ka byaambo **bitoota bibiji ne makumi ataanu (250)** ne **byaambo bitoota bisatu ne makumi ataanu (350)**.

- 1 Neemba nsoombello yoobe pa mutwe wa kuuba amba: **Leesa upa wiimazhala.**
- 2 **"Muchi wa mumone ujitu buloongo kabiji wa fwayinwa kumutuundaika."** Swisha.
- 3 Neemba nkalata ku mukwenu uji pa sukuulu ungi uji paalepa na woobe mu guleedi 12. Mwipuzhe bibeena kweenda mpeso yo abeena kuneemba ne kumubuula byo waataana meepuzho a mpeso ya uno mwaaka mu peepala wa Kiikaonde.
- 4 "Wi kaapiteeni-kata pa sukuulu woobe kabiji ubeena kwikala na miitiingi ya kutambwila ba guleedi 8 ne ba guleedi 10 baapashila pa sukuulu weenu uno mwaka.
Ku ino miitiingi kwashinkwa mufunjishi-kata, wa kibiji ku mufunjishi-kata ne baakaapiteeni bakweenu."
Neemba nsoombello ya naambo yo usa kwaamba ku ba guleedi 8 ne 10, pa mutwe wa kuuba amba, **"Kyaneemena kuloondela mizhilo ya sukuulu yoonse."**

B KIBESE KYA BUBIJI: BYAANEEMBEWA MU MABUUKU [TUKATO 40]

Mu kino kibese muji meepuzho aafuma mu mabuuku **ataanu (5)** o waataanga kala. Salaapo mabuuku **ana (4)** ne kukuumbula meepuzho ajiimo.

- 1 **KIINKWAABULE** (*Steward M C Bweembya*) **[TUKATO 10]**
 - (a) Mu **Kipuungu 6**, baansemi yaanji ne bankasanji boonse bakwa Kiinkwaabule bayile kwepi? [2]
 - (b) Ba mwinsho wanji Kiinkwaabule baajinga ba nanyi? Toongola jizhina. [2]
 - (c) Nanyi byaambo bya ambile Kiinkwaabule bya leengeeshe ba mwinsho waanji kukumbula amba, "Ine mwinsho, mizhilo ya Kaafulumende weetu kechi ya swiisha kusongweshwa muka muuntu ine." [2]
 - (d) Ku maini, Kiinkwaabule waayile ne baañanyi? [2]
 - (e) Buloongo ka bwajiinga pakachi ka kwa Kiinkwaabule ne ba Inoosa? [2]

2 MUKWEENDA MUKUNAANGA (*Fanwell Kyaaka*) **[TUKATO 10]**

“Poonkaapo ba mashiingya ke kwitwiimeena amba kasaayinga tuubifuusha tweenu. Kwaakubula naangwa kutaaya kimye, twaseendele kitaango kyo twiivweetaanga na mukweetu Mukimwa ne buunga mu Kibaaya. Beetutaangizhaako ne kulutwe eenda tuya na kujila, kwiitutwaala ku musaanza kwaashaajile baantu bakwaabo ba kibaalo ...”

- (a) Anga **kibaalo** kyo kika? [2]
- (b) Toongola jiizhina ja bo baaseendele ku kibaalo juba jaavilukijiile bakazhi baabo ba baanyike pa muzhi wa Muteelu. [2]
- (c) Ñanyi kiintu kyaaubiwe ku muzuungu pa kyookya kimye? [2]
- (d) “Pa Boma wa Kasempa baataainepo bakwaabo ba kibaalo bo baafuungile ku ba mashiingya kufuma mu mapuunzha a pusana-pusana.” Kweepi ko beebabuujile amba ko babeena kuya aba baantu kabiji amba na kuuba ka? [2]
- (e) Maambo ka **Suulako** kyo a endelaangatu na bulaanda pa kumuseenda kuya ku kibaalo? [2]

3 KUSHIMUNA KWA KYAAJE (*Laama Kituungu*) **[TUKATO 10]**

- (a) Mu **Kipuungu 7**, Kyaaje waashimuna amba kupupula kwa nzolo pa kumwiipaya kukonsha kuleengela baantu kukolwa mituundu ibiji ya bikola. Toongola bino bikola
- (i) [1]
- (ii) [1]
- (b) Bijimwazhi byakuuba noobe kabwa ne nzoolo mineeñena. Kyaanje washimwine amba kika kya koonsha kumweeka inge muuntu wakozha naangwa kwiiba kijimwaazhi kya beene kwa kubula kwisolola? [2]
- (c) Byamweekelanga baibaanga, baakozhañananga naangwa baipayaanga bilelwa byabeene byaawaamijiile mweepi ku beena bilelwa? [2]
- (d) Mu kino kipuungu, Kyaaje waingijiisheemo byaambo bimo pa kushimuna pa baantu beleenga maambo. **Luumbulula mwaatala bino byaambo byaingijiishe Kyaaje**
- (i) **Mukunaañanyi** [1]
- (ii) **Kiimalwa-malwa** [1]

- (e) Pa kupezhaako mwiisambo na twaana twaanji, Kyaaje waingijiishe kishiimpi kiluumbulula amba mwaanyike waafwainwa kutema kuteeleka ku mabuulaanano a bakuluumppe kechi kuuba byuubilo biibazhiingijiisha ine. **Neemba Kishimpi kya ingijiishe Kyaaje.** [2]

4 MBOYOONGA (*Martin M Kakonkanya*) [TUKATO 10]

- (a) Mu lusaansawiilo wakuuba amba '**Inampasa,**' nũmba baamubuula amba bakwaabo ano mooba beenda bachiina kusema baana baavula. Maambo ka? [2]
- (b) Toongola biintu bibiji (2) byalengeejiile **Inampasa** kufyaama biintu byo achiina. [2]
- (c) Inampasa, usema lubuchi, usema matuuta ne nũmba bafuunjile mafuunjisho pa biintu bimootu uuba noobe bamusaama na muuntu.
- (i) **Ba musaama na muuntu** bo baka? [2]
- (ii) Kweepi ko baataambwijiileenga ano mafuunjisho? [2]
- (d) Mu yino nsaansawiilo, nneembi ubeena kubuula Inampasa mwakulamina mapasa. Teelaapo biintu bibiji pa byaavula byo aatoongaula mwa kulamina mapasa. [2]

5 FUKA-FUKA (*Fainot K Shayama*) [TUKATO 10]

- (a) Mu jiishimikila ja **byaakwiikala ku buko -1,** muji kyaambo kya '**Ntomesha**'. Anga ntomesha ye muka? [2]
- (b) Mu jino jiishimikila mwaatoongolwa mituundu yisatu ya kajo kaafwaayinwa kubula kuja muuntu ku buko. Neemba yino Mituundu ya kajo [2]
- (c) Anga maambo ka o kyaabujila kufwaayinwa muuntu uji pa buko kukaana kajo inge waatooboka na mukazhaanji? [2]
- (d) Nanyi biintu bibiji biji mu jiishimikila byo baakoonsha kulaangulukila muuntu waatemwa kubweela-bweela kwaabo? [2]
- (e) Kana kyaatamina mweepi muuntu kwesakanya mukazhaanji na baanabakazhi bakwaabo bo amona mu mukwaakwa. [2]

C KIBESE KYA BUSATU: BISHIIMPI NE NĀAMBILO [TUKATO 20]

Kuumbula ano meepuzho oonse aapaanyiwa mwaayiila miikaambizho.

1 Luumbulula bino bishiimpi:

- (i) Kañonyi ka kubuta boobe kakwaashila mukweenu. [2]
- (ii) Kechi bata kakose ne mwaana nkanga ka aikala ine. [2]

- 2 Kyeepi kishiimpi kilumbulula pamo na byaavula byo aatoongaula mwa kulamina mapasa na **Bulume bwa kiweele buji ku mukila.** [2]
A Lubwaala inge ke aboze paji ko aakinka matako.
B Kanwa kaalobeejiile mutwe.
C Kaloolo kabelamine ku jiishiinda keketekela.
D Ngulube pa baana baanji ujaana. [2]
- 3 Inge muko waamulume mwa mu kaana ne kumupanga, mwafwainwa kumupa ne biintu byanji byo aapaine. **Neemba kishiimpi kiingijishiwa ku bino byuubilo.** [2]
- 4 Yuuzha mwaashaala na kyaambo kyaafwainwa. **Beekala na, lukeelo wikuta wa kupaapo.** [2]
A njimi
B nnoonshi
C nkuma
D mpaanyi
- 5 "**Bitobala byo bifwaana, lupeemvu wafwiile maalwa.**" Ino naambilo ipelela mubiji pano kasa ipaanatu kulumbulula kumo. Neemba mukwaabo mwambiwa kino kishiimpi? [2]
- 6 "**Ubiingila baantu kechi ukooka ine, kana ubiingila baanyi.**" Ino naambilo twiyingijisha mu muuntu.
A Kwendeleka
B kuzhaachisha
C kutakaika
D kutundaika
- 7 "**Bukata bwa nzoolo mayoona.**" Lumbulula mwaatala ino naambilo. [2]
- 8 "**Wa nkuwijila ye**" Pwiisha ino naambilo. [2]
- 9 **Kajiimba ka mukweenu kechi kapwiishaine.** Yuuzha mwaashaala na kyaambo kyaafwainwa. [2]
A mukose
B nkoongole
C misaango
D buyaanji

Mpelo!